

המערער: (באמצעות ב"כ נתי לב)

נגד

המשיבה: אוניברסיטת תל-אביב (באמצעות ב"כ עו"ד ירון זהבי)

החלטה

א. מבוא:

זהו ערעור על החלטת הממונה על המשמעת, אשר הרשיע את המערער (הנקבל – בערכאה הדיונית, להלן "הנקבל") בביצוע מעשה תרמית ובהתנהגות שאינה הולמת מעמד של תלמיד, עבירות לפי סעיפים 29.2 ו-29.10 לתקנון המשמעת-סטודנטים (להלן "התקנון").

א.1. רקע והליכים קודמים לערעור

ביום 06.08.07 הגישה המשיבה (להלן "הקבילה") קובלנה כנגד הנקבל - סטודנט בחוג לסייעוד של אוניברסיטת תל-אביב- ובה האשימה אותו בביצוע עבירה לפי סעיף 29.2 לתקנון. סעיף זה אוסר על "מסירת ידיעה כתובה ביודעין לאוניברסיטה, רשויותיה, מוריה או עובדיה, או הסתרת מידע ביודעין, או ביצוע מעשה תרמית לשם קבלת זכויות באוניברסיטה, או בקשר ללימודים באוניברסיטה". בכתב הקובלנה פורטו העובדות המהוות, לטענת הקבילה, מסד עובדתי מספק לשם הרשעתו של הנקבל בעבירה בה הואשם.

הסטודנט החל בפעילות בפרויקט פר"ח במסגרת תפקידו כחונך בבית ספר ביפו. במסגרת תפקידו, הוצמד הנקבל לתלמיד כיתה ז' הלוקה בפיגור קל. הנקבל התחייב להיפגש עם החניך פעמיים בשבוע, בימים ושעות קבועות וזאת לאורך כל שנת הלימודים. במסגרת התפקיד מתחייב כל חונך להגיע לפגישה חודשית עם רכזת פר"ח המקומית המפקחת על פעילותו ואחראית לרכז את הדו"חות החודשיים של כל חונך. הנקבל הגיע לפגישות החודשיות עם רכזת פר"ח כשבידיו דו"חות חודשיים המעידים על פעילות מלאה ומעשירה עם החניך, תוך שהוא משתף את הרכזת בקשיים שעלו בחונכות ובהתקדמות הנער. מברור שנערך בחודש יוני 2007 בין הרכזת לבין הנער ומשפחתו, התברר כי הנקבל לא נפגש איתם כלל במהלך השנה וכי הדו"חות אותם הגיש מידי חודש בחודשו זויפו, כל זאת על פי טענות הקבילה.

בנקודה זאת נדגיש, כי הקבילה לא הגישה לבית הדין ראיות להוכחת העובדה כי הנקבל לא נפגש כלל עם החניך ומשפחתו במהלך השנה. מנגד, בישיבת ערכאת הערעור שנערכה ב 19.08.08 טען הנקבל שהוא כן נפגש עם החניך ומשפחתו עם תחילת הפרויקט והמשיך לנהל פגישות בהיקף של בין 15-20 פגישות. הוא אינו חולק על העובדה כי זייף חלק מהדו"חות. גם הנקבל לא הוכיח טענתו בראיות, אולם בא כוח הקבילה הסכים בעל פה לעובדה כי הנקבל קיים לפחות מספר פגישות עם החניך ומשפחתו. היות שהקבילה הסכימה להכיר בקיום חלק מהפגישות, יש בכך כדי לתקן את האמור בכתב הקבילה שם נטען כי הנקבל לא נפגש עם החניך ומשפחתו אפילו פעם אחת במהלך אותה שנה.

בא כוח הקבילה הציע להגיש בעניין זה ראיות בכתב, אולם אין אנו סבורים כי ערכאת הערעור היא המקום הנכון והראוי לשמיעת ראיות. מכל מקום בכדי להוכיח את טענתה המקורית, כפי שמצאה ביטוי בכתב הקבילה, היה על הקבילה לעמוד בנטל ההוכחה המוטל על כתפיה ולהגיש ראיות אלו כבר לערכאה הדיונית. מכל מקרה, הסכמתה של התביעה בעל פה ונכונותה להכיר בעובדה כי הנקבל קיים בראשית הפרויקט חלק מהפגישות להן הוא התחייב מספקת אותנו ויש בה כדי לתקן את האמור בכתב הקבילה. על רקע קובלנה זאת התרחשו הליכים נוספים בפני הערכאה הדיונית, שאינם חיוניים להכרעה בסוגיה שעלתה לדיון בערעור ולא נפרטם. נוסף רק שבמסגרת הקראת כתב הקבילה היא תוקנה והוסף לה אישום של "התנהגות שאינה הולמת מעמדו של תלמיד", עבירה לפי סעיף 29.10 לתקנון. בסופו של הליך החליט הממונה על המשמעת להרשיע את הנאשם בשתי העבירות: התנהגות שאינה הולמת מעמדו של תלמיד, לפי סעיף 29.10 ותרמית, לפי סעיף 29.2, כאשר ביצוע מעשה תרמית התייחס ללימודים באוניברסיטה.

2.א טענות הנקבל כנגד הרשעתו בתרמית:

הנקבל טען כי לא ביצע מעשה תרמית בקשר ללימודים באוניברסיטה. כדי לטעון שמעשיו מהווים תרמית בקשר ללימודים באוניברסיטה יש לבסס קשר הדוק ביותר בין פר"ח לבין האוניברסיטה. קשר ברמה כזו לא מתקיים לדעתו. הקשר הקיים בין המוסדות הוא רופף ביותר וזאת מכמה טעמים:

1. קיימת הפרדה מוסדית, ארגונית ותאגידית בין פר"ח לבין אוניברסיטת תל-אביב. אין גם קשרים כלכליים בין שתי המוסדות.
2. הקבלה לפרויקט פר"ח אינה פתוחה אך ורק לתלמידים במוסדות להשכלה גבוהה, אלא גם למועמדים מהאגף להכשרת עובדי הוראה במשרד החינוך ומהמכון הממשלתי להכשרה בטכנולוגיה ומדע. קרי, אין זה מדויק לומר כי בכדי להיכנס לפעילות בפר"ח חייב החונך להיות סטודנט. אם אין חובה להיות סטודנט כדי להיכלל בפעילות פר"ח כי אז לפעילות בפר"ח אין קשר, לדעת הנקבל, ללימודים באוניברסיטה. כדי לחזק טענה זאת, תאר בא כוח הנקבל את שיחתו עם מנהלה הכללית של עמותת פר"ח, בה נאמר לו כי גם במקרים בהם זמן קצר לאחר תחילת ההשתתפות בפרויקט מפסיק החונך את לימודיו, קרי מפסיק להיות תלמיד במוסד להשכלה גבוהה, השתתפותו התלמיד בפרויקט לא תופסק, הוא ימשיך לבצע את חובותיו, ויזכה לקבל את המלגה הכספית במלואה.
3. אפילו נכיר בכך ש"כרטיס הכניסה" לפר"ח הוא היות המבקש סטודנט, אין בכך לבסס קשר הדוק ללימודים באוניברסיטה. זאת משום שלאחר הכניסה של הסטודנט לפעילות בפר"ח האוניברסיטה אינה מעורבת כלל בפעילות, אינה אחראית עליו ואינה מכוונת את התנהגותו. כל ההתנהלות מתרחשת במישור היחסים שבין הסטודנט לפר"ח ללא כל מעורבות של האוניברסיטה.
4. העובדה שלעמותת פר"ח משרד בתחום האוניברסיטה אינה מבססת קשר הדוק ללימודים מאחר וישנם גורמים אחרים שמחזיקים משרדים במתחם האוניברסיטה וברור שאין רואים אותם כבעלי קשר ללימודים. גם בנק לאומי וסוכנות הביטוח "מאסטר-ביט" מחזיקים משרדים בתחום האוניברסיטה, ואיש לא טוען שמשום כך יש להם קשר ללימודים.

3.א טענות הקבילה בזכות ההרשעה

1. בקובעו את הנוסח "בקשר ללימודים", רצה המחוקק להרחיב ככל הניתן ולומר באופן גורף שתלמיד אשר ביצע מעשה תרמית - כאשר לתרמית יש קשר להיותו תלמיד באוניברסיטה, אפילו ללא זיקה לקבלת זכויות

כלשהן באוניברסיטה – הוא עבר עבירה לפי סעיף זה. המונח "בקשר ללימודים באוניברסיטה" מכיל בתוכו מגוון רחב של פעולות וקשרים ואינו נשען על נדבך או ציר אחד.

2. הבטוי "ביצוע מעשה תרמית בקשר ללימודים באוניברסיטה" אינו כובל את הקורא והפרשן רק לפעולות מרמה הקשורות להישגיות או זכויות באוניברסיטה, אלא לכל קשר, ישיר או עקיף, עם העובדה שמעשה הנקבל מחובר בצורה כלשהי עם העובדה שהוא לומד באוניברסיטה.
הקבילה הדגישה בטענותיה את הקשר הישיר בין פר"ח לבין הלימודים באוניברסיטה שני מישורים:
א. קשר רעיוני בעל מספר היבטים:

1. פר"ח הוא פרויקט בו סטודנטים חונכים ילדים. החונכים חובשים את "כובע" החונכות כסטודנטים ולא כאנשים פרטיים, המעוניינים בהכנסה נוספת. לאורך כל הדרך הם מייצגים, לדעת הקובל, את המוסד להשכלה גבוהה ממנו הם נשלחו. טענת הנקבל, שהקבלה לעמותה אינה רק לתלמידים במוסדות ההשכלה הגבוהה אלא גם למוסדות נוספים, אינה משנה דבר, לדעתו, משום שגם מוסדות אלו הם מוסדות לימודיים.

2. אם הנקבל לא היה לומד באוניברסיטה הרי שהוא לא היה יכול לקחת חלק בפרויקט פר"ח. לכן יש לראות קשר ואו זיקה ישירה בין הלימודים באוניברסיטה לבין פר"ח. לימודיו באוניברסיטה העניקו לו "כרטיס כניסה" לפרויקט, ו"כרטיס" זה מהווה את הקשר ללימודים.

3. בניגוד לתוכניות אחרות המעניקות מלגות לסטודנטים, ישנם חוגים באוניברסיטה שבהן השתתפות בפעילות פר"ח היא השתתפות מנדטורית אשר משולבת בתוכנית הלימודים. אמנם בחוג לסיעוד בו לומד הנקבל, אין חובת השתתפות בפר"ח, אך הקבילה סבורה שאין בכך כדי להשפיע במישור העקרוני על הקשר שבין פר"ח לבין הלימודים באוניברסיטה.

4. מהעובדה כי גם סטודנט שפורש מלימודיו באוניברסיטה זכאי להמשיך ולפעול במסגרת פר"ח אין ללמוד, לדעת הקבילה, על החלשת הזיקה בין פר"ח לבין הלימודים באוניברסיטה, משום שמטרתה של אפשרות זאת היא למנוע נזק לחניך, שכבר החל בקשר עם החונך שלו.

ב. קשר פיסי:

1. כל מוסדות פר"ח נמצאים במתחמי מוסדות חינוך להשכלה גבוהה.
2. לפר"ח אין כל כתובת אחרת זולת משרדיה באוניברסיטאות, מאפיין שגם מאבחן אותה מהחברות המסחריות שלהן יש משרדים בקמפוס האוניברסיטה.
3. הקשר הפיסי הבלעדי בין פר"ח לבין האוניברסיטאות מחזק את הטענה כי פר"ח קשור ללימודים באוניברסיטה.

4.4. החלטת הממונה על המשמעת:

הממונה על המשמעת קבע בהחלטו כי קיים קשר אינהרנטי ורב מימדים בין פרויקט פר"ח ללימודים באוניברסיטאות. קשר זה מתבוסס בהחלטת הממונה על הנימוקים הבאים:

1. מטרת פר"ח אינה רק לסייע לחניכים אלא גם לקדם את המודעות החברתית של הסטודנטים החונכים.
2. מטרה נוספת של פר"ח היא לסייע לסטודנטים החונכים מבחינה כספית.
3. באתר הפרויקט חוזר הביטוי "סטודנטים – חונכים".
4. משרדי פר"ח פועלים רק בקמפוסים של האוניברסיטאות.
5. במשרדים אלו פועל מערך של ריכוז והנחייה.
6. לעיתים נדרשים תלמידים בתוכניות או בחוגים באוניברסיטה להשתתף כחונכים בפרויקט פר"ח.

ב. דיון

בערעור זה עולות שתי שאלות. האחת, מהו מעשה תרמית בעל קשר ללימודים באוניברסיטה? השניה, האם מעשיו של הנקבל עולים כדי מעשה תרמית, שנעשה בקשר ללימודיו באוניברסיטה?

1. עבירת התרמית - כללי

עבירת התרמית לפי סעיף 29.2 לתקנון, שהיא ליבו של ערעור זה, היא אחת העבירות החמורות ביותר במדרג העבירות בתקנון המשמעת. תרמית כלפי האוניברסיטה או רשויותיה על מגוון צורותיה וחלופותיה פוגעות ביכולתה של האוניברסיטה לשים מבטחה בתלמידיה, כאשר אמן זה חיוני לפעילות השוטפת והיומיומית בינה האוניברסיטה לבין תלמידיה.

לביצוע עבירת תרמית יש השלכות חמורות הפוגעות באופן משמעותי במוסד. אחד מערכי היסוד של האוניברסיטה הנו טוהר המידות והטוהר האקדמי. תרמית פוגעת בערכים אלה. יתר על כן, תרמית, ובמיוחד תרמית כלפי צד ג' שאינו נמנה על רשויות האוניברסיטה, פוגעת גם לעתים בשמה הטוב של האוניברסיטה ובתדמיתה בציבור.

מקום שתרמית בוצעה ע"י הסטודנט בפועלו כתלמיד המזוהה עם אוניברסיטת תל-אביב, התנהגותו מכתימה גם את המוסד. האוניברסיטה נכשלה במקרה כזה בתפקידה כמסגרת חברתית-תרבותית המקנה ערכי יסוד ומחנכת לשמירתם, בצד ובמקביל להיותה מוסד ליצירת ולהקניית ידע. ביסוס אני מאמין חברתי-אקדמי ובנית תדמית של מוסד אוניברסיטאי הוא מתמשך, פגיעה באלה אפשר שתתרחש בתוך זמן קצר.

גם הדין המשמעותי הוא אמצעי לשמירת הערכים החברתיים-אקדמיים, שמה הטוב ותדמיתה של האוניברסיטה. באמצעותו מבהירה האוניברסיטה מבעוד מועד מהם דרכי ההתנהגות הפסולות בעיניה ומבקשת מתלמידיה להמנע מלבצען. הדברים אמורים בראש ובראשונה ביחס להתנהגויות חמורות דוגמת ביצוע תרמית. כאשר הדרישה שלא לבצע התנהגות כזו לא נענית, ומעשה תרמית מבוצע על ידי סטודנט ויש לדבר השלכות על המוסד, נדרשת האוניברסיטה לטפל במבצע בחומרה.

2. סעיף 29.2 לתקנון

הסעיף הנדון עוסק בארבע אפשרויות חלופיות:

- א. מסירת ידיעה כוזבת ביודעין לאוניברסיטה, רשויותיה, מוריה או עובדיה (להלן "חלופה א"). או,
- ב. הסתרת מידע ביודעין מהאוניברסיטה, רשויותיה, מוריה או עובדיה (להלן "חלופה ב"). או,
- ג. ביצוע מעשה תרמית לשם קבלת זכויות באוניברסיטה (להלן "חלופה ג"). או,
- ד. ביצוע מעשה תרמית בקשר ללימודים באוניברסיטה (להלן "חלופה ד").

חלופות א'-ג' לעבירת התרמית לפי סעיף 29.2 לתקנון:

הקבילה החליטה לצמצם את גדר המחלוקת והיקף האישום, והצהירה שאין היא מאשימה את הנקבל בחלופות א'-ג' של עבירת התרמית בתקנון אלא בחלופה ד', ביצוע מעשה תרמית בקשר ללימודים באוניברסיטה. צעד זה התבקש משום שלאור המסכת העובדתית והראיות שהוצגו, השתכנענו שלא היה ניתן להרשיע את הנקבל בחלופות א'-ג' של עבירת התרמית לפי נוסחן בתקנון.

חלופות א'-ב' אינן יכולות לשמש בסיס להרשעה משום שהן דורשות באופן מפורש את קיומו של יסוד מסירת הידיעה הכוזבת "ל/מאוניברסיטה, רשויותיה, מוריה או עובדיה", שאינו מתקיים במקרה דנן, הן משום

שהגדרת הגופים המנויים בביטוי "אוניברסיטה ורשויותיה" לפי סעיף 1.1 לתקנון, כפי שהיה בתוקף בעת ביצוע העבירה, אינו כוללת את פר"ח, והן בשל הנתק בין פר"ח לבין אוניברסיטת תל-אביב במישור הארגוני, מוסדי וכלכלי, כפי שטען בהרחבה בא כוח הנקבל.

פר"ח הוא פרויקט חונכות אשר מופעל ע"י עמותת "מכון דוידסון לחינוך מדעי ליד מכון ויצמן למדע" (עמותה רשומה שמספרה 580335818). העמותה מופעלת על-ידי מנהלת ארצית אשר מקום מושבה הוא במכון ויצמן למדע, ואף מענה הרשום הינו לשכת היועץ המשפט במכון ויצמן, רחובות. כל אלו מביאים את הנקבל למסקנה כי העמותה הינה תאגיד בעל אישיות משפטית נפרדת ועצמאית שאינה האוניברסיטה או רשות מרשויותיה. כמו כן, העמותה אינה נמנית על מוריה או עובדיה של האוניברסיטה.

לחיזוק טענתו בדבר ההפרדה המוסדית, הארגונית והתאגידית נעזר הנקבל בהוראת סעיף 1.1 לתקנון שקובע ומפרט אילו גופים ובעלי תפקידים יכללו, לצרכי התקנון, בגדר הדיבור "אוניברסיטה" ואילו אורגנים יחשבו כ"אוניברסיטה ו/או רשויותיה". פר"ח אינו מוגדר בהוראת התקנון כאורגן של האוניברסיטה. סעיף 1.1 לתקנון קובע כי גם מכון חיצוני הכלול בנוהל מכונים או התאגידים האמורים בנספח א' יכללו בגדר הביטוי "אוניברסיטה". אולם, עמותת פר"ח אינה מאוזכרת בנוהל מכונים או ברשימת התאגידים המפורטים בנספח א'. (בהערת אגב נוסף, כי בתקנון המשמעת החדש הוסף פר"ח להגדרת הביטוי "אוניברסיטה" במפורש, אולם סעיף חדש זה אינו חל על הנקבל, שכן הוא נקבע ונכנס לתוקף לאחר ביצוע שהנקבל עשה את שעשה. כידוע נוהג בדין המשמעתי עקרון היסוד הפלילי לפיו אין עונשין למפרע. על-כן, נוסח התקנון החל בעניינינו הנו הנוסח הקודם, שבו פר"ח לא נכללה בגדר מוסדות האוניברסיטה לפי סעיף 1.1).

לא הוכח גם קיומם של קשרים כלכליים ישירים בין אוניברסיטת תל-אביב לבין פר"ח. המשכורת המשולמת לסטודנט תמורת פעילותו בפר"ח משולמת מתקציבה של פר"ח בלבד. על-פי המידע המפורסם באתר האינטרנט של פר"ח, העמותה מתוקצבת על ידי משרד החינוך ועל ידי חלק מהמוסדות להשכלה גבוהה, אך אין ראייה ברורה שאוניברסיטת תל-אביב משתתפת בתקצובה של פר"ח.

בתמצית, פר"ח אינה חלק מהאוניברסיטה, ובנסיבות אלה מסירת הידיעה הכוזבת לרשויות פר"ח אינה בגדר מסירתה, ל"אוניברסיטה, רשויותיה, מוריה או עובדיה" כנדרש בחלופות א ו-ב לסעיף 29.2 לתקנון.

חלופה ג' - "ביצוע מעשה תרמית לשם קבלת זכויות באוניברסיטה"

יתכנו מצבים שבהם תרמית תעשה כלפי צד ג' שאינו האוניברסיטה, אך המעשה יניב לסטודנט זכויות באוניברסיטה. במקרה כזה יתמלאו דרישות חלופה ג לסעיף 29.2 לתקנון. לשם כך, נדרש להוכיח כי באמצעות מעשה התרמית קיבל הסטודנט זכויות באוניברסיטה. המונח זה כולל קשת אפשרויות כגון פטור משעות לימוד, הכרה בפעילות מסוימת לצורך קרדיט אקדמי, כגון קבלה ללימודים לתואר כלשהו, או הפחתה בשכר לימוד וכד'.

עם זאת, אנו סבורים שבמקרה דנן לא ניתן להרשיע את הנקבל בעבירת תרמית לשם קבלת זכויות באוניברסיטה, משום שגם אם לכאורה ביצע הנקבל מעשה תרמית, הזכויות שהוקנו לו אינן זכויות במישור האוניברסיטאי אלא זכויות כלכליות גרידא שהוענקו לו "במישור האזרחי", שלא באמצעות חשבונות האוניברסיטה או מוסדותיה. כספי התמורה הועברו על ידי פר"ח ישירות לחשבוננו של הנקבל, ושיקול הדעת לגבי זכות השימוש בכספים אלהו והצרכים שלשםם יוצאו, נמסר בלעדית לנקבל. הסטודנט רשאי להשתמש בכספים אלו לכיסוי שכר הלימוד, אך באותה מידה הוא גם רשאי לעשות בהם שימוש לכל צורך אחר שהוא רואה לנכון.

שונה היה המצב אם תמורת פעילותו של הנקבל בפר"ח הוא היה זוכה לפטור משעות לימוד או היו מוענקות לו נקודות זכות אקדמיות בגין פעילותו. שבמצב כזה תרמית כלפי פר"ח הייתה מניבה זכויות באוניברסיטה. קיימים חוגים באוניברסיטה שבהם השתתפות בפר"ח היא בגדר חובה אקדמית, כחלק מתוכנית הלימודים. אם היתה התרמית מתבצעת במסגרת נסיבתית כזו, ניתן להרשיע את הנקבל בחלופה זו, אולם המרחק בין נסיבות אלו לבין המקרה דנן הוא רב וחלופה ג' כלל לא רלוונטית לעניינינו, שכן בחוג לסייעוד אין כל חובת השתתפות בפר"ח.

גדר המחלוקת בין הצדדים צומצם לשאלה אחת והיא האם מעשה התרמית נעשה בקשר ללימודים באוניברסיטה?

חלופה ד' - האם מעשה התרמית נעשה בקשר ללימודים באוניברסיטה?

הדיבור "בקשר ללימודים באוניברסיטה" הוא ביטוי עמום, המהווה "מסגרת סל" הדורשת פרשנות. בבואנו לפרש עבירה זאת, עליה לעשות זאת בהתאם לכללי הפרשנות בדיני העונשין ושמירת עקרון החוקיות, שהוא מאבני היסוד במשפט הפלילי. נהירה כוונת מתקין ההוראה להרחיב את מסגרת האיסור אל מעבר לחלופות שנמנו קודם בסעיף. אך בה במידה יש להזהר מלפרש את הביטוי באופן מקיף וגורף, שיחרוג מגדר ציפיותיו של הסטודנט מן היישוב. פרשנות רחבה כזו תהווה למעשה חקיקה רטרואקטיבית, החותרת תחת הוראת עקרון החוקיות ש"אין עונשין למפרע" או "אין עונשין אלא אם מזהירין". הטלת עונש בגין התנהגות מסוימת מותנית בקיום איסור מפורש וברור מלכתחילה על אותה התנהגות.

לאורם של עיקרים אלה, אין בידינו לקבל את הפרשנות המצמצמת אותה הציע בא כוחו של הנקבל, לפיה לא ניתן להרשיע במעשה תרמית, לפי חלופה ג', כאשר התרמית בוצעה כנגד צד שאינו נמנה על האוניברסיטה ואורגניה. אנו דוחים את מבחן מיהות הגורם שכלפיו בוצעה התרמית. אילו זאת הייתה הפרשנות הנכונה, מדוע טרח המחוקק להוסיף מעבר לחלופות א'-ב' גם את חלופה ד'. אם רצה המחוקק לפרוס את כנפי הדין המשמעי של האוניברסיטה רק במקרי תרמית כלפי הגורמים הפורמאליים של האוניברסיטה ומוסדותיה, כי אז די היה לו בחלופות א'-ב', שדורשות באופן מפורש את קיומו של מעשה התרמית כלפי ה"אוניברסיטה, רשויותיה, מוריה או עובדיה". בחלופה ד' טרח המחוקק להוסיף את החלופה "בקשר ללימודים באוניברסיטה" ובמתכוון מחק את הדרישה כי מעשה המרמה יכוון כלפי ה" מאוניברסיטה, רשויותיה, מוריה או עובדיה". כלל יסוד בפרשנות דבר החקיקה ש אין המחוקק משחית מילותיו לריק.

אולם, אין בידינו לקבל גם את הפרשנות המרחיבה ומרחיקת הלכת של בא כוח הקבילה, לפיה ניתן בעקרון ובהגבלות של הגיון וסבירות, להרשיע בחלופה זאת כל סטודנט שביצע תרמית כלפי צד ג', מקום שמעשה התרמית קשור בדרך כלשהי ללימודים באוניברסיטה. אימוץ פרשנות זאת תוביל לכך שהדין המשמעי של אוניברסיטת – תל אביב ייאכף במחוזות אשר לא יועד מלכתחילה, וישלח את ידו לתחומי האחריות של רשויות אכיפת החוק הרגילות. אין זה ראוי כי הדין המשמעי באוניברסיטה יהפוך למנגנון המפקח על יושרו של סטודנט בכל קשריו עם הסובבים אותו, מקום שלימודיו משתרבים, ולו בעקיפין, לתמונת הדברים. מקום בו אדם או גוף סבורים שאדם, שהוא גם סטודנט, ביצע כלפיהם מעשה תרמית, ועניין לימודיו השתרבב לתמונה, מוזמנים הם לפנות לרשויות אכיפת החוק הפועלות במדינת ישראל.

אימוץ עמדתה המרחיבה של הקבילה עשויה להוביל למצבים מרחיקי לכת. כך למשל, יהא מקום להעמיד לדין סטודנט שרימה את אביו ואמר לו כי סיים את שנת הלימודים באוניברסיטה בהצטיינות, כדי שאביו ירכוש לו רכב שהובטח לו אם יצטיין בלימודיו, שעה שבפועל הוא סיים את הקורסים בציון ממוצע בלבד. כך יהא מקום

להפעיל את הדיון המשמעתי גם נגד סטודנט שהציג את עצמו, בפני צעירה שפגש, כתלמיד בשנה בוגרת וקשר עמה על סמך כך קשרים אישיים, בעוד שבמציאות הוא סטודנט שנה א'.

לא למצבים כאלו נועדה חלופה ד'. הגם שמדובר במקרים אלה ודומיהם בתרמית שיש לה זיקה כלשהי ללימודים באוניברסיטה, הם אינם בתחומי התעניינותו הראוייה של המוסד. הזיקה במקרים אלה ללימודים באוניברסיטה היא כללית ואינה ממוקדת. היא נושאת אופי של הפרחת אמירה בעלמא ואין לערב בעטיה את עבירת המרמה של הדין המשמעתי.

כדי שמעשה תרמית כלפי צד ג', שהניב הטבות במישור החוץ אוניברסיטאי, תיפול בגבולות חלופה ד', התרמית צריכה להיות בעלת זיקה ממשית ללימודים באוניברסיטה, מבחינת טיבה, ישירותה, עוצמתה והיקפה. רק קשר ישיר, הדוק ומשמעותי בין מעשה המרמה ללימודים באוניברסיטה, יענה על הדרישה. מבחן זה הוא מטבע הדברים גמיש, תלוי נסיבות והגיון. הוא יופעל תוך שמירת העקרון שיש גבולות ראויים לדיון המשמעתי, שפריצתם אינה רצויה. יש גם טעם וסבירות בהגבלת מוטת השליטה של האוניברסיטה על אורחות חייו של הסטודנט, אפילו במקרים בהם משורבבים לימודיו בה לפעילותו מחוצה לה. נבחן את מבחן הקשר הממשי ללימודים לאורם של שלוש קטיגוריות מקרים, שגם אם אינם מכסים את מכלול המצבים האפשריים, יכולים להציב מספר קווים מנחים.

א. זיוף פרטים באשר למצב לימודים של סטודנט על מנת לזכות בזכויות והטבות במישור חוץ אוניברסיטאי. למשל, סטודנט למדעי המחשב, מעוניין להתקבל לעבודה בחברה העוסקת בפיתוח תוכנה מסוימת. דרישות התפקיד הן היות הסטודנט בוגר שנה ב' וסיום קורס ספציפי בציון מסוים. הסטודנט טרם למד את הקורס הנדרש, אך בסבורו שהמטרה מקדשת את האמצעים ובהאמינו שהוא מכיר את התחום הנדרש מנסיונו, זיף את גיליון ציוניו ואת פרטיי סטאטוס הלימוד שלו כך שיהיה רשום שהוא סיים את הקורס בציון גבוה. באמצעות זיוף פרטים הנוגעים לסטאטוס הלימודים שלו באוניברסיטה הוא ביקש לזכות בהטבה במישור החוץ אוניברסיטאי.

במקרה זה מתקיים מבחן הזיקה הממשית, הגם שאת ההטבה קיבל הסטודנט במישור החוץ אוניברסיטאי. כרטיס הכניסה לתפקיד היה רקורד אקדמי מסוים ורקורד זה זויף והוגש לחברה על מנת להתקבל לשורותיה. למרות שהתרמית בוצעה במישור החוץ אוניברסיטאי, קיימת זיקה שלא ניתן לנתקה בין הלימודים למעשה התרמית, שכן הלימודים שימשו אמצעי דומיננטי למימוש התרמית. הוצג מסמך מזויף שנושאו הלימודים, המתיימר להיות של האוניברסיטה (התעודה); נתון שקרי מכוון (סיום הקורס) היה העילה לקשירת הקשר (קבלה לעבודה) והוא גם הבסיס למהות המתמשכת של הקשר (העבודה עצמה). כל אלה הופכים את התרמית, מבחינת טיבה, אופיה ועוצמתה לקשורה הדוקת ללימודים.

לעומת זאת, ככל שנתוני הקשר האמורים הופכים רופפים יותר, כגון, שנעדר המסמך המתיימר להיות של האוניברסיטה, והמהות המתמשכת של הקשר שנוצר בעקבות התרמית אינה יונקת רק מהלימודים, שהופכים עובדת רקע בלבד - כפי שהדברים בדוגמאות לעיל אודות ההצגה השקרית לאב או לנערה - מעשה התרמית אינו קשור באורח ממשי והדוק ללימודים.

אנו מבקשים להשאיר בצריך עיון מצב דברים אחר בקבוצה זו, בו מזייף סטודנט אישור אוניברסיטאי על מועד בחינה בה אמור הוא להבחן ומוסרו לשלטונות הצבא, כדי להשתחרר משירות מילואים. יתכן וה"נוכחות" המודגשת של הזיוף, המתיימר להיות מסמך רשמי של האוניברסיטה, תכריע את הכף במקרה זה לכוון חובה, אך הדבר מחייב שיקול נוסף.

ב. סטודנט משתתף בפעילות התנדבותית שלא מנוהלת על ידי האוניברסיטה, אין הוא מקבל בעדה כל תמורה, ובמהלכה מבצע תרמית כלפי צד ג': בשונה מהסיטואציה בסעיף א', כאן הסטודנט מקבל תמורה כלשהי תמורת פעולתו באוניברסיטה או מחוצה לה. במקרה כזה יש לבדוק אם האוניברסיטה שלא מנהלת את הפעילות ההתנדבותית, אינה מעורבת אפילו כמנחה או מדריכה של הסטודנט במישור המקצועי.

כדי שמבחן הזיקה הממשית יתקיים בנסיבות כגון אלה יש לפנות למבחן הפיקוח וההנחיה כמבחן עזר לבדיקת מבחן הזיקה הממשית. במסגרת זו נבדוק אם לאוניברסיטה יש יכולת לכוון את פעולותיו והתנהגותו של הסטודנט במסגרת הפעילות ההתנדבותית. האם לאוניברסיטה יש סמכות לתת לו הוראות באשר לפעילותו ההתנדבותית? האם יש גורם מפקח מצד האוניברסיטה שמרכז ומדריך את הסטודנט במהלך פעילותו, נותן לו עצות כיצד לטפל בקשיים ובעיות העולים במהלך פעילותו? האם הסטודנט מוסר ד"ח תקופתי בעל פה או בכתב לגורם אוניברסיטאי כלשהו?

בתמצית, מהי מעורבות האוניברסיטה, הישירה או העקיפה, בפעילות ההתנדבותית? תשובות שליליות לשאלות שהוצגו ודומות להן, תלמד שהזיקה ההדוקה לא מתקיימת, הגם שהסטודנט הציג עצמו ככזה.

ג. סטודנט מבצע תרמית במהלך פעילותו חוץ אוניברסיטאית בעדה הוא מקבל תמורה או הטבה. כדי להתקבל לאותה מסגרת לא זייף הסטודנט את סטאטוס הלימודים או את הרקורד האקדמי שלו: בדומה לחלופה א' גם כאן נדרש רקורד אקדמי מסוים כדי להתקבל לפעילות במסגרת החוץ אוניברסיטאית. אולם, בשונה מחלופה א' הסטודנט לא זייף את הרקורד האקדמי שלו. ובשונה מחלופה ב', לא מדובר בפעילות התנדבותית, והסטודנט מקבל תמורה או הטבה בעד פעילותו.

הנסיבות העובדתיות בהליך שלפנינו הן דוגמה טובה לסיטואציה כזו. בכדי להתקבל לפעילות בפר"ח אשר אינה גורם אוניברסיטאי, כפי שהוסבר לעיל, היה על הנקבל להוכיח כי הוא סטודנט, הגם שלא סטודנטים מתקבלים גם הם לפעילות. קרי היה עליו להציג את סטאטוס הלימודים שלו. הנקבל הציג עצמו כמי שהיה אותה עת, סטודנט בחוג לסיעוד של אוניברסיטת תל-אביב. ברם, במהלך פעילותו בפר"ח, הוא הגיש ד"חות נוכחות כוזבים וקבל כספים שלא כדיון, ובכך ביצע תרמית כלפי פר"ח. בסוג הסיטואציות הללו, על מנת שנאמר כי מבחן הזיקה ההדוקה יתקיים יש להשתמש במבחן העזר שהוצג בסעיף קטן ב', מבחן הפיקוח וההדרכה.

ג. הכרעה - מן הכלל אל הפרט:

על מנת להכריע אם הנקבל במקרה שלפנינו אשם בביצוע מעשה מרמה בקשר ללימודים באוניברסיטה, יש לבחון מהו הקשר בין פר"ח לבין האוניברסיטה, וזאת לפי מבחן הזיקה ההדוקה ומבחן הפיקוח וההדרכה. במהלך פעילותו בפר"ח הנקבל מסר ד"חות לרכזת פר"ח בלבד. היא זאת שהנחתה והדריכה אותו. היא זאת שייעצה לו כאשר נתקל בקשיים. הצוות המקצועי של פר"ח הוא זה שכונן את צעדי הנקבל והנחה אותו בפן המקצועי. הפיקוח על פעילותו ונוכחותו במפגשים נעשה על ידי רכזת פר"ח בלבד. קרי, הזיקה ההדוקה היתה בין רכזת פר"ח והצוות המקצועי של פר"ח לבין הנקבל.

רכזת פר"ח והצוות המקצועי אינם מועסקים על ידי אוניברסיטת תל-אביב והאוניברסיטה אינה יכולה לכוון את צעדיהם או להנחותם. כמו-כן, האוניברסיטה אינה מוסמכת להורות להם על דרך פעולתם. יתר על כן, לא נטען כי קיים איזה צוות מקצועי מטעם האוניברסיטה שמפקח או מסייע לרכזת פר"ח והצוות המקצועי. לא נטען כי הרכזת כפופה מקצועית או מנהלית לאיזה גורם באוניברסיטה. לאוניברסיטה אין, ככל הנראה, גם

יכולת לכוון את ההחלטות המתקבלות בהנהלת פר"ח הארצית, ואין לה שום פיקוח על הנעשה בעמותת פר"ח או מטעמה. לאוניברסיטה אין גם שום גוף או מסגרת אשר במקביל לפר"ח מפקחת על הסטודנטים שמתקבלים לפר"ח או מנחה אותם. נראה, שלאחר קבלתם לפרויקט ניתק כל קשר כפיפותי, מקצועי והנחייתי בין הסטודנטים למוסדות האוניברסיטה ולא ניתן לזהות במערכת היחסים בין האוניברסיטה לבין הסטודנט הפועל בפר"ח שום זיקה של פיקוח ו/או הדרכה. לפיכך, מבחן הפיקוח וההדרכה כמו גם מבחן הזיקה ההדוקה אינם מתקיימים במקרה דנן. אין, איפוא, אין קשר בין מעשה התרמית שביצע הסטודנט לבין לימודיו באוניברסיטה.

ודוק, אין אנו טוענים כי אין כל קשר בין האוניברסיטה לבין פר"ח, אולם הקשרים הקיימים אינם עולים לכדי עוצמה שתגבש זיקה הדוקה, בעלת מאפיינים ייחודיים או זיקה של פיקוח והדרכה מצד האוניברסיטה. גם אם נקבל את עמדת הקבילה לפיה "כרטיס הכניסה" לפר"ח הוא היות הפונה סטודנט באוניברסיטה (טענה שהנקבל חלק עליה), הרי שזהו תנאי סף ראשוני וכללי. אין הוא ממוקד ואין הוא מצביע על כישור או ידע מסוימים הקשורים ללימודים. לאחר קבלת הסטודנט לפרויקט, לא מתקיים גם כל קשר של פיקוח או הדרכה מצד האוניברסיטה כלפי הסטודנט ו/או כלפי גורמי פר"ח כפי שפרטנו לעיל. למעשה במהלך פעילות הסטודנט בפר"ח, הזיקה היחידה בינו לבין האוניברסיטה היא הזיקה הראשונית של שייכות ארגונית המשמשת כ"כרטיס כניסה" אבל היא אינה מגיעה כדי זיקה ממשיית ללימודים או זיקה של פיקוח והדרכה. גם זיקה ארגונית זו הלכה ונחלשה לאחר שהנקבל החל את עבודתו במסגרת פר"ח והפך כפוף למערכת ההדרכה החונכות והפיקוח שלה.

עוד טענה הקבילה, כי הקשר הרעיוני בין פר"ח ללימודים באוניברסיטה בא לידי ביטוי בכך שכל סטודנט שהתקבל לפרויקט ממשיך לייצג את המוסד האוניברסיטאי ממנו הוא הגיע. בלשונה: "... ולאורך כל הדרך הם [הסטודנטים שהתקבלו] מייצגים את המוסד להשכלה גבוהה ממנו הם נשלחו לחונכות". איננו מקבלים טיעון זה. פר"ח הוא מוסד הפועל לקידום מטרות חברתיות. במסגרתו אין חשיבות למוסד ממנו הגיע הסטודנט. כל סטודנט שהתקבל לפרויקט מקודם בברכה בשל פעילותו החברתית ללא קשר להשתייכותו האוניברסיטאית. הסטודנטים גם לא נשלחו לפרויקט מטעם האוניברסיטה, הם הגיעו אליו ביוזמתם. כאמור, בחוגים מסוימים באוניברסיטה קיימת חובת השתתפות בפר"ח כחלק מהמטלות האקדמיות. ברור שלו אירע המקרה עם תלמיד בחוג כזה תמונת הדברים היתה שונה בתכלית ומעשה התרמית היה מבוצע בקשר ללימודים באוניברסיטה. אך במקרה דנן הנקבל לומד בחוג לסייעוד שם אין חובה כזאת ומדובר בהשתתפות וולונטארית בלבד. הקבילה אף הוסיפה וטענה כי הקשר ההדוק בין פר"ח לבין האוניברסיטה בא לידי ביטוי בכך שמשרדי פר"ח ממוקמים אך ורק בקמפוסים של האוניברסיטאות ברחבי הארץ ואין לעמותה כתובת מוכרת אחרת. טענה זאת אינה מדויקת, ככל הנראה, מאחר שלפי הנתונים שהציג הנקבל, לעמותת פר"ח יש מנהלת ארצית היושבת במכון ויצמן וכתובתה הרשומה במסמכי ההתאגדות (שהופקדו בידי רשם העמותות) היא משרדי היועץ המשפטי של מכון ויצמן, רחובות.

יתר כל כן, החזקת משרדים בתחומי הקמפוס אינה מלמדת בהכרח על קיום קשר הדוק בין מוסדות. פר"ח אינה הארגון היחיד המחזיק משרדים אך ורק בקמפוסים של האוניברסיטאות. כך למשל, גם סוכנות הביטוח "מסטר-ביט" וגם אם הפעילות נשואת הקובלנה אינה מגיעה כדי קשר הדוק ללימודיו באוניברסיטה מן הפן המשפטי לכשעצמו, אינו מבטיל, בהכרח, לכדי כך, שתרמית של סטודנט כלפיו תהא מעשה מרמה הקשור ללימודים.

על-כן, אנו מחליטים לזכות את הנקבל, המערער, מהרשעה בעבירת תרמית לפי סעיף 29.2 לתקנון המשמעת. הנקבל לא ערער על הרשעתו בפני הממונה בעבירה של התנהגות שאינה הולמת סטודנט. הרשעה זו נשארת על כנה.

גזר הדין

עבירת התנהגות שאינה הולמת מעמדו של תלמיד חובקת מדרג של פגמי התנהגות הראויים לענישה משמעתית. ניכר גם בעליל הקשר בין כשלי התנהגות אלה לסולם ערכים חברתי ומוסרי. מעשהו של הנקבל הוא בגדר התנהגות חמורה, שניתן להגדירה כ"ליקוי מאורות" מוסרי. זו התנהגות הראויה לכל גנאי. האוניברסיטה, כמוסד השואף להישגים מדעיים ולימודיים ופועל לאורם של ערכים מוסריים וחברתיים, אינה יכולה להשלים עם כשל מוסרי חמור, הנוגד את ערכיה ורוח פעולותיה. מעשיו של הנקבל נגועים בקלון ערכי ומוסרי, המערער את הברור מאילו ומציב קו שאין להעז ולחצותו. מכאן תדהמתנו ותמיהתנו על התנהגות הנקבל.

על אף שהנקבל לא פעל כשלוח אוניברסיטת תל-אביב, ולמרות שהפעילות נשואת הקובלנה אינה קשורה באופן הדוק ללימודיו באוניברסיטה, אין מקום לנתק לחלוטין ביניהם. מטרת הפעילות בעמותת פר"ח היא לקדם ערכים ותכליות חברתיות, ואילו הנקבל פגע בערכים אלה ורוקן אותם מתוכן. הוא הפר את האמון שנתנו בו האורגנים של פר"ח, וחשוב מכך האמון שנתנה בו משפחתו של החניך והאמון שנתן בו נער מתבגר שסובל בנוסף לקשיים הטבעיים של בני גילו מפיגור שכלי. בהקשר שבו הנער ומשפחתו היו זקוקים לסיוע ולתמיכה, הנקבל נטש אותם. הוא אף לא טרח לדווח על מעשיו לממונים עליו, על מנת שאלו ידאגו למצוא תחליף שימלא את צורכי המשפחה והנער. זוהי נטישה ומעילה שיקשה לתאר חמורים מהם.

הנקבל הוא סטודנט בחוג לסיעוד, עם סיום לימודיו הוא עתיד לטפל בחולים חסרי אונים השמים מבטחם ואמונם בצוות הסיעודי. במסגרות כגון אלה חלות חובות מוגברות אשר הוכרו במשפט כיחסי אמון מיוחדים. כיצד יוכל חולה לשוב ולשים מבטחו באח, שבעבר כבר הפגין בהתנהגותו הפרת אמונים? למענו של הנקבל ולמען אותם חולים בהם יטפל בהם בעתיד אנו מקווים כי התנהגותו מהווה מעידה חד פעמית, לא בוגרת, שלא תחזור על עצמה.

בין יתר טענותיו, טען הנקבל כי הוא פנה לרכזת פר"ח על מנת להפסיק את חניכת הנער וזו סירבה לבקשתו וחייבה אותו להמשיך בחניכה, למרות שאין לו הכישורים המיוחדים הנדרשים לכך. מלים אחרות, הוא נטש את המשפחה והנער מאחר שלא מצא דרך לגיטימית להפסיק את החונכות. טענה זו אינה מרפאת את הפגם המוסרי והערכי במעשי הנקבל. אם באמת ובתמים היה רוצה להפסיק את החניכה, יכול היה לשלוח מכתב רשמי לרכזת או לממונים עליה וכך להביא את הסבך לידי פתרון. בכל מקרה, הרצון להפסיק את פעולת החניכה אינה מסבירה את המשך הגשת הדיווחים הכוזבים.

הנקבל שלח מכתב התנצלות בו הוא מביע חרטה על מעשיו והחזיר את הכספים שקיבל במרמה. אנו מקווים שזו חרטת אמת.

בשל ביטול האישום במעשה תרמית החלטנו להקל בעונש שהושת על הנקבל על ידי הממונה על המשמעת. אנו גוזרים עליו הרחקה מלימודים באוניברסיטת תל-אביב למשך שנת לימודים אחת.

מתוך תקופה זו יורחק הנקבל לסמסטר אחד בפועל. את מחצית תקופת ההרחקה השנייה יוכל להמיר בעבודות לתועלת הציבור. עבודות אלו יהיו בהיקף של 100 שעות והם יתפרסו על פני חצי שנה בהיקף של 4 שעות שבועיות. את תקופת העבודות לתועלת הציבור רשאי הנקבל להתחיל ולרצות באופן חופף לתקופת ההרחקה בפועל.